

**ABOUT THE VERNACULAR LANGUAGE IN THE WORK “MIRROR”
BY KIRIL PEJČINOVIĆ
ЗА НАРОДНИОТ ЈАЗИК ВО ДЕЛОТО „ОГЛЕДАЛО“ ОД КИРИЛ
ПЕЈЧИНОВИЌ**

Михајло МАРКОВИЌ¹

¹*Универзитет во Тетово, Филолошки факултет*

²*mihailo.markovic@unite.edu.mk*

071778197

Апстракт

Пишувањето на црковнословенски јазик кај нас е застапено до 19 век. Во овој период е поизразито користењето на македонскиот јазик и се јавуваат тенденции за создавање на современ македонски јазик, што е најизразено кон крајот на 19 век. Како и секој јазик, така и црковнословенскиот има свој развиток, при што во периодот од 16 до 18 век во него се користат и зборови од народниот јазик и затоа во овој период не станува збор за стандардни словенски јазици во современа смисла, туку за писмена традиција која за основа ја има црковнословенската традиција. Во неа повеќе се застапени народните говори. Овој период е познат по т.н. дамаскинарски текстови кои на нашите простори се распространувале во 18 и 19 век. Во трудот којшто е предмет на наша работа ќе удриме акцент на народниот јазик во делото „Огледало“ од Кирил Пејчиновиќ, преку анализа на дијалектизмите коишто авторот ги употребува во текот на својата просветителска дејност.

Клучни зборови: народен јазик, дијалектизми, Кирил Пејчиновиќ.

Abstract

Writing in the Church Slavonic language was represented in our country until the 19th century. In this period, the use of the Macedonian language is more pronounced and there are tendencies to create a modern Macedonian language, which is most pronounced towards the end of the 19th century. Like every language, Church Slavonic has its own development, and in the period from the 16th to the 18th century, words from the vernacular were also used in it, and therefore in this period it is not a matter of standard Slavic languages in the modern sense, but of a written tradition, which is based on the Church Slavonic tradition. This period is known for the Damascian texts that spread in our area in the 18th and 19th centuries. In the paper that is the subject of our work, we will emphasize the vernacular in the work "Mirror" by Kiril Pejčinović, through an analysis of the dialectics that the author uses in the course of his educational activity.

Key words: vernacular language, dialectics, Kiril Pejčinović.

Деветнаесеттиот век за повеќето европски народи и земји претставува историски временски период со особено значење, и тоа не само од гледна точка на економски и политички развој, туку и во однос на општествен и на културен развој. Миовски (1974, 2-3) вели: „Развојот на градовите и на занаетчиството како и нивното економско издигнување го повлекува и издигањето на просветата и на културата воопшто“. Младата експанзивна македонска буржоазија, со ослабувањето на турската држава, постепено ја презема трговијата во Македонија и одржува трговски врски не само во рамките на Балканот, туку и со некои од европските трговски центри. (Поленакović, 1969: 68-94)

Периодизацијата на македонскиот јазик опфаќа два поголеми периода: првиот, наречен старомакедонски/црковнословенски, и вториот, новомакедонски, кој почнува од деветнаесеттиот век и кој опфаќа неколку потпериоди. (Конески, Јашар-Настева, 1972: 5-8, 43-46) Почетокот на новомакедонскиот период е обусловен од појавувањето на првите македонски печатени книги во втората деценија на деветнаесеттиот век. (Спасов, 2006: 49-55) Автори на овие книги, како што споменавме, се Кирил Пејчиновиќ – Тетоец (во продолжение ќе ја користиме кратенката К. П. Т.) и Јоаким Крчовски (во продолжение ќе ја користиме кратенката Ј. К.). Овој факт во доволна мера може да ни послужи не само да го определиме местото на К. П. Т. и на Ј. К. во историскиот развој на нашиот писмен јазик, туку и да можеме да го оцениме нивното значење за нашата книжевност и за нашиот македонски јазик. (Миовски, 1974: 3) Јазикот на овие печатени книги самите автори го нарекуваат „простиј“ или „простејшиј“. Името „прост“ или „простејши“ јазик, со кое нашите книжевници од почетокот на деветнаесеттиот век го означуваат јазикот на своите текстови, не е нивно откритие, туку тоа е наследено од дамаскинарската книжевност, којашто го наследила, односно презела, од грчката дамаскинарска литература. (Конески, 1965: 13) Па така, и во текстовите на К. П. Т. и на Ј. К. е одразено наследството на дамаскинарската книжевност, коешто во позабележителна мера е присутно во текстовите на првиот од нив, (Илиевски, 1973: 60-61) што не значи дека меѓу нивните текстови и текстовите на дамаскинарите може да се постави знак на еднаквост. (Конески, 1968: 50-51)

К. П. Т. е воспитаник на црквата и нејзин калуѓер кој пишувајќи ги своите дела исто како и Ј. К. направил еден премин од средновековната наша книжевност кон новиот начин на пишување. К. П. Т. пишувал на народен говорен јазик и со тоа делото го правел поразбирливо и поблиско до македонскиот човек. Надвор од напишаните дела, К. П. Т. развивал силна просветителска работа. *Огледало* е првата печатена работа на К. П. Т., печатена во Будим, во универзитетската печатница, во 1816 г.

Во анализата што следи, ќе согледаме и ќе дадеме приказ на дијалектните форми и лексеми коишто ги употребува К. П. Т. во *Огледало* и истите ќе ги споредиме со оние форми и лексеми коишто се фреквентни во тетовскиот дијалект. Ќе согледаме дали истите ексцерпирани лексеми се совпаѓаат/несовпаѓаат меѓу себе. Ќе дадеме приказ на цели реченици ексцерпирани од *Огледало*, со нивните дијалектни еквиваленти (кои се базираат на тетовскиот градски дијалект) во тетовскиот говор. Сп.:

67/17 (da ne se wpJ3meL da ne blUdUameL da ne pjemo vjno bezQ meraL da ne skakamo horw kakw bezUmni]to skakatQ)

Да не-се-пи-’анчимо, да не-бл’удуамо, да-н’е-пиемо вино б’ез-мера, да-н’е-ск’окамо оро ка-ш’о-скока: без’умнине.

89/18 (taka se izmolUetQ b+gaL a vxe kakw viYamQ edni l2di vo sirna nedel3 Yoa idetQ na pro;kaL da se prostitQ)

Так’е се-измол’уа Бог, а вие ка-шо-в’иѓам, едни људи ’у-сирна н’едел’а ’оа ида на прочка, да-с’е-проста.

91/8, 91/5 (da se gotovimo dU[evnw a ne telesnwL takw gotoveYi se da se ispovedamo na dUhovnikaL zere dUhovnikQ ima vlastq)

Да-с'е-стремимо д'ушевно, а-не т'елесно, так'е спр'емајки-се да-се исп'оведуамо на дух'овникот, зош-д'уховникот им'а-власт.

89/6 (drUgite namQ H_ denaL Jo si gre[UalQ srdce da ti prostitQL I da te pomilUvatQ vo tx3 dni)

Др'уг'ите на-нас-н'екоју д'фна, шо-с'и-грешуал с'ице да-т'и-прости, и да-т'е-помилуа у т-'а-дно:-.

137/18 (emQ re;e namQ hristosQ ;Ukajte da vi CvoratQL pxtajte da vi dadatQL tra/ite da najdeteL zere svakQ koi prositQ Ye mU dadatQL I koi Ye tra/i Ye najdetQ)

Ем н'и-рече Христос на-нас, ч'укајте да-в'и-отвора, барајте да-в'и-дада, и ко-к'е-тражи, ќе н'ајде.

43/1 (i b+gQ da li ima ili neme ne bx se znaeloL i YaolQ toga i bx carUL alQ ka Jo carUL aJe bo vreme Jdolopoklonstvo zaradi to3 viYatQ djavolQ кой Ye da zaU;itQ kniga bezQ b+gomolstva)

И Бог д'ал-има, ил д'ал-нема не-б'и-се-знаело, и г'аолон тога- к'е-биде цар, д'ал ка-шо-е царот, п'ошо 'у-време на идолоп'оклонство, з'арад-тоа, г'аолот глеа кој-к'е-заучи кн'ига без-бог'омолство.

43/18 (kaga Ye gi ;ati popQ akw e ou cr+kva da zeme na sebe i petrailQ i wde/daL ako li e ou neka3 kUYa samQ petrailQ da zeme)

Кој ќе-г'и-чати поп, ако е у-ц'фрка д'а-земе д'а-стае на себе п'етрафил' и 'облекло, ил ако е у-н'екоа-кука, сам петрафил' д'а-земе.

121/10 (vidite bratj3 slatka kako PalimoL takw trebe i da dr/imo: drUgQ drUga obimemQ: Ye re;etQ drUgQ drUga da zagrlimoL ednjotQ da re;emo: hrjstosQ voskreseL drUgjutQ da mU CgovoriL da mU re;etQ: vo istinnU vosrese)

В'идите браќа сл'атк'и као-пс'алмимо, так'е требе и д'а-држимо: др'угарот н'а-другар да-биде ф'амилија: ќе рече др'угарот со'-другар да с'е-гушна и едниот д'а-каже: Христос-в'оскресе, а другиот да-м'у-одговори, да-м'у-рече на-'стина-воскресе.

65/3 (zoJo toY Jo ne slU[a slovo b+/jeL Jo neYe da ;Ue toY estq kakw ovca Jo bega C trlo na dvorQ ta3 ovca C volkotQ nUte ;UetQ)

Зашто тој шо-не-г'о-слуша Б'ожјото слово, ш'о-не-ќе да чуе, е као овца ш'о-бега од трло 'у-двор, и та-а овца волкот ќе-г'а-јаде.

42/3 (ou nova kUYa sefte koga oulegne[q da dxse[qL Ye da vikne[q popa da ti ;ati molitvUL pakQ posle Ye zapali[q ogenq)

У н'ова-кука сефте кој-к'е-влезеш д'а-живиш, ќе в'икнеш поп да-т'и-чати м'олитва, па после ќе-з'апалиш ог'ин.

126/3 (seY denq ego /e sotvori g+dqL vozradUem s3 i vozveselim s3 i vozveselim s3 vo onq. vo istina velitQ toY denq radostenQ denq)

Св'аки-д'фн го ств'оруа Г'оспод, а ја с'е-радуем и се-в'есилим и се-в'еселим 'у-него. Ств'арно с'о-право с'е-кажуа дека т'о--д'фн е рад'осен-д'фн.

66/8 (edenQ za drUgoga da se molimoL edne drUgogo da /alimoL edne drUgomU da pomo/emiL edenQ drUgomU te/ino tada da nosimo)

Еден з'а-друг да-с'е-молимо, еден друг да-ж'алимо, еден н'а-друг да-п'оможемо, еден н'а-друг т'ежина д'а-носимо.

112/5 (bogQ vo negoL kakw /elezo vo ogenqL i ogotQ vo /elezoto: zere so takovQ kURbanQ se prjoYatQ pri boga)

Бог 'у-него, као ж'елезо у-'ог'ин, и ог'инот у-ж'елезото, зош с'о-таков к'урбан с'е-приога кј-Б'ога.

24/7(i C kameni vodU isto;ivxÿ vo pUstxn2 i napoivxÿ /a/dU)x3 l2diL i/e petrovi rUkU prosterQ vo more)

И от-к'аменот вода истече у-п'устина и г'и-напои жедните-људи, с'анк'и Петар г'а-стаел р'уката 'у-море.

103/8 (za]o той carq estq silenQ vo braniL taka ou;eiYi i ka/UeiYi mUL i mU zapovedUetQ i go kanitQ ou]e vtorxÿ pUtq)

Зошто т'ој-цар е силен у б'орба, па так'е уч'ејки-го и кажу'ејки-му, му зап'оведуе и го кани уште др'угиот-пут.

101/9 (ne znate i ;Uete d+hQ st+xÿ ou Paltirq kakw velitQL da frlimo lo[otataL da pometemo kUYata na[aL zere Ye ni doÿde na gosti c+rq slavnxÿ)

Н'е-знаете и не-г'о-слушате Свет'иот-Дух у пс'алтир к'ако-вика, да фрл'имо л'утињата, да-га п'ометемо куката наша, з'ошто ќе ни дојде н'а-гости ц'арот сл'авен.

128/7 (edni gledamQ stavile na glava naÿman' lUkQL edni zele C volka zUbQL drUgi i sr+ceto pa go nosatQ kakw st+xn3L i siroma[e]o tova neverstvje vo tebe)

Едни гл'еам ста'—ле-на-гла: н'ајмал лук, едни зеле зуб-'од-волк, друг'и и с'ицето г'о-носа ка-св'етиња, и шо-е тоа нев'еруење 'у-тебе.

29/7 (koegw/dU \v'r2 im3 gUsenicxL ;ervj3L prUziL vrpeliL krticxL gnoi]nicxL mx[I I drUgi razli;nx3 rodx skinypiL mravjÿL skorpjÿL \mjÿL mnogono/a3 mUhiL mU[icx i ina3 takova3 i/e na pakostq ;l+kwmQ prihod3]a3)

Св'екакви св'еро:—: г'усенце, ц'иџи, ск'акулци, г'усенце, к'фртице, краст'а:—жабе, гл'увци, и друг'и разн'и-типо:ј: мр'авке, шк'орп—е, зм—е, муе со-мн'огу-ног'е, м'ушинк'е и друг'и т'акви жив'отинк'е ш'о-праа пакост н'а-чуекот.

43/3 (i b+gQ dali ima ili neme ne bx se znaeol i YaolQ toga i bx carUL alQ ka]o carUL a]e vo vreme jdolopoklonstvo zaradi to3 voYatQ djavol koÿ Ye zaU;itQ kniga bezQ b+gomolstva priwYa mU oukradUe pametq C deteta)

И Б'ог-даў, има ил-н'ема, не-б'и-се-знаело, и гаолот тогај к'е-е-цар, а 'у-време на идолоп'оклонство з'арад тоа гаолот вига кој-к'е-почне да чита дух'овни-книге, му приога да-м'у-г-украде п'аметот на д'етето.

109/17 (te/ko i gorko tomUa ;oekUL]o zema pri;esna kakoderQL ne se ispovedalQL ne se prostilQ so garazljeL ne se pokailQ C to3]o ;inilQ)

Т'ешко и г'орко на-т'ој-чуек шо нема причест, ш'о-не-се исповедал, не-с'е-простил со т—а шо се-искарал и не-с'е-покајал за тоа шо-г'о-напраел.

148/13 (ili skr[omQ se frlilo kopileL ili skr[omQ se outepalQ nekoj nekogoL emQ ne se znaetQ koiL ili se klevetite meYU sebeL ili ga razdr]ite ne se pro]avateL ili pri;esna neispovedani zemate)

'Ил-скришум с'е-фрлило н'екоје к'опиле, 'ил-скришум 'утепал нек'ој-некого, а не-с'е-знае кој, ил-с'е-клеветите м'еѓу-себе, ил-г'а-држите л'утињата, ил-н'а-причест идете неисповедуани.

22/5 (molitva st+agw tryfwna]to se ;atatQ ou loz'L ou nivQL ou bah;a kogda ;ini pakost ne]oL ili gri/Q ou lozje ili vrtelq ili ska;kiL ili ou vrtQ krtovi kon]ipiL ili crvi)

Молитвата на Свет'и-Труфун шо-с'е-чати 'у-лозје, 'у-нива, 'у-бафча к'ој-прае беља нешто, к'фрто:ј 'у-лозје, ил-ск'акулци, ил-'у-бафча к'он'штипо:ј 'ил-ц'иџи.

69/14 (ne poј pesnx rasko[niL ne sedi do polnoYqL legni poranw stani poranwL ouzmi profora i sveYaL idi ou c+rkva na slavoslovje i na b+/estvenna3 slU/baL sir';q na litUrYJa)

Н'е-по– п'есн'е р'аскошни, н'е-седи до п'оуноќ, л'егни п'орано, ст'ани п'орано, земи-просфора и св'еќа, иди 'у-ц/рква на слав'ословие ил-н'а-божја служба, т'ак'е-речи на лит'ург'ија.

28/12 (tova bezUmje viYamQ povi[e vo /enxL a pomalw vo mU/iL valaYimQ imatQ edni mU/i]o pra[UatQ /enxte kakw e vekwvQ koe falatQL i koe ne falatQL i velitQ: moata baeYi priznaUetQ C kakvc3 rabotxL pa drUgJй bezUmenQ mU velitQ:)

Тоа б'езум–е п'овише г'о-глеам у-ж'енете, а п'омалу у-м'ужите, з'ош-има едн'и-мужи г'и пр'ашуа: ж'енете к'аков е в'еков шо-г'о-фал'а и шо-н'е-го-фал'а, и в'ика:: м'оата ба'ег'и-знае за-ов–а-р'аботе, па друг б'ес-памет м'у-вика...

65/16 (o+;e na[Q Ye re;e tatko na[QL za]o ne ne naU;i da re;emo tatko moYЛ takw tatko na[Q i mx taka go vxkamoL koga mU se molimo go vxkamo tatko na[Q a ne moYЛ lebQ na[Q da/dq namQL ne lebQ мой da/dq mn'L wstavi namQL a ne velimo wstavi mn'L i paki vvedi nasQ vo napastqL i izbavi nasQ C lUkavagw)

Оч'е-наш, ќе-рече Т'атко-наш, зош н'е-не-учи да викамо Т'атко-мој, него Т'атко-наш и мие так'е го в'икамо. Кој-се-м'ол'имо го викамо Т'атко-наш, а не мој, л'ебот наш д'ај-ни-го, а не л'ебот мој д'ај-ми-го, и пр'ости-ни на нас, а не-в'икамо пр'ости-ми-ги на мене, и не-вов'едуа—не нас у-искушен'е и изб'ави-не од лук'авиот.

Заклучни согледби

Во заклучокот ќе наведеме дека лексиката којашто ја употребува К. П. Т. во *Огледало* во реченичните целини што ги зедеме за предмет на анализа опфаќа лексеми блиски до црковнословенскиот јазик, лексеми блиски до тетовскиот дијалект, лексеми блиски до стандардниот македонски јазик, турцизми и србизми. Во областа на граматичките особености кои се карактеристика на анализираниите извадоци од *Огледало* бележиме: почеста употреба на предлогот *во*, во споредба со ретката употреба на предлогот *у* (некарактеристично за тетовскиот говор) (Cide vo sela vo vrtogradxL vo vjnogradxL vo /itnicxL vo drevesa...); насекаде низ ракописот бележиме *ден*, односно не проследивме ниту еден пример со темен глас (некарактеристично за тетовскиот говор) (seY denq ego /e sotvori g+dqL velitQ toY denq radostenQ denq...); паралелна употреба на наставките *-ме/-мо* кај глаголите од 1. л. мн. (некарактеристично за тетовскиот говор) (da re;emo tatko moYЛ takw tatko na[Q i mx taka go vxkamoL koga mU se molimo go vxkamo tatko na[Q / da ne se wpJ3meL da ne blUdUameL i praznikotQ]o go slU/imeL edna ou godinx a ta i nego nepristojno go slU/ime...); честа употреба на наставката *-т* кај глаголите за 3 л. ед. (некарактеристично за тетовскиот говор) (imatQ edni mU/i, skakamo horw kakw bezUmni]to skakatQ, ou Paltirq kakw velitQ...); редовна употреба на завршок *-и* кај множинските именки (некарактеристично за тетовскиот говор) (gUsenicxL ;ervj3L prUziL vrpeliL krticxL gnoi]nicxL mx[I I drUgi razli;nx3 rodx skinypil mravjYЛ skorpjYЛ \mjYЛ mnogono/a3 mUhi); паралелна употреба на прилозите *тако/така* (некарактеристично за тетовскиот говор) (taka se izmolUetQ b+ga, takw gotoveYi se da se ispovedamo na dUhovnika, takw trebe i da dr/imu: drUgQ drUga obimemQ, taka ou;eiYi i ka/UeiYi mUL i mU zapovedUetQ...). Би додале дека делата на К. П. Т. претставуваат непресушен извор за понатамошни истражувања во македонистиката, но и за промоцијата и афирмацијата на еден од најзначајните дејци за македонскиот јазик воопшто.

Прилози

ОБое СКАЗАНІЕ ДА ЧАТѢ ИЛИ СЪМЪ
СЕБѢ ИЛИ ДРУГОМУ НА ГЛАВѢ, КОНЪ
МОЩНО БОЛЕНЪ, ИЛИ ВО ГОЛЕМЪ САКЛЕТЪ
ЕЕ НА ОКАТЪ ИЛИ ВО ДЛАБОКИ ГРѢХОВЫ
ВЛЕГОЛЪ, НЕКОИ ИЛИ НЕКАКВА НАПАСТЪ
ГО НАШДА Ш ГРѢХОТЪ СВОИ ИЛИ ВО СТО-
КА ТЪ ИЛИ ВО КЪКА ТЪ ИЛИ ВО ЧЕЛАДЪ
ТЪ, ИЛИ ВО НИВА ТЪ ИЛИ ВО ЛОЗІЕ ТЪ,
ИЛИ ВО ДРВА ТЪ ИЛИ ВО БАХЧА ТЪ КА-
КВА НЕКОЛА ДА БЪДЕ ПРВЪ ДА СЕ ИСПО-
ВѢДАТЪ СВЕ ЧЕЛАДЪ И ДА СЕ СЪПРОСТАТЪ
МЕКЪ СЕБѢ И ДА СЕ ПОКААТЪ И ДА СЪСТА-
БАТЪ

МОЛИТВА СЪАГЪ ТРУФОНА ЦО СЕ
ЧАТАТЪ ОУ ЛОЗІЕ, ОУ НИВЪ, ОУ БАХ-
ЧА КОГА ЧИНИ ПАКОСТЪ НЕЩО, ИЛИ
ГРИЖЪ ОУ ЛОЗІЕ ИЛИ ВРТЕЛЪ ИЛИ СКАЧКИ,
ИЛИ ОУ ВРЪТЪ КРЪГОВИ КОНЦИПИ, ИЛИ
ЦРВИ ИЛИ ДРВА, КОГА ПРЕСТАНАЛЕ НЕ-
КАТЪ ДА РОДАТЪ, ИЛИ ГЪСЕНИЦЫ, ИЛИ
СОИКИ, ИЛИ ЗАМЪШЫ ОУ НИВА, ИЛИ ЛИ-
СИЦЫ ОУ КОКОШКИ, ИЛИ ЕРЪ Ш ОЩО
ДА ИМА ПАКОСТЪ ВО НЕЩО, ДА ДОНДЕ
ПОПЪ ДА СЪСГІТЪ ВОДЪ И ДА ПОЦРКА,

Слика 1 и 2. Факсимили/извадоци од делото „Огледало“ од Кирил Пејчиновиќ.

Литература

- [1]. Илиевски, Петар. (1973). *Претходниците на Кирил Пејчиновиќ, Кирил Пејчиновиќ и неговото време*. Тетово.
- [2]. *Историја на македонскиот народ*. (1969). книга втора. Скопје.
- [3]. Конески, Блаже. (1968). *Слово за празниците (од Огледало)*. Скопје.
- [4]. Конески, Блаже (1956). *Кирил Пејчиновиќ*. Скопје.
- [5]. Конески, Блаже. (1973). ред. А. Климан, Смилевски В., Силјан Р., Стојчевски С. *Македонската книжевност во книжевната критика*. Скопје.
- [6]. Конески, Блаже. (1965). *Историја на македонскиот јазик*. Скопје.
- [7]. Конески, Блаже. (1966). *Грамматика на македонскиот литературен јазик*. Скопје.
- [8]. Конески, Блаже. (1968). *Кирил Пејчиновиќ. Слово за празниците*. Предговор, Скопје.
- [9]. Конески, Блаже и Јашар-Настева, Оливера. (1972). *Македонски текстови од 10-20 век*. Скопје.
- [10]. Конески, Блаже. (1972). Периодизацијата на македонскиот литературен јазик со посебен поглед на почетокот на 19 век. *Предавања за постдипломците*. Скопје.
- [11]. курЛIQ tetoes reiYinoviYq. (1816). *kniga sj3 zovoma3 wgledaloL pismenx kralevsq< ounjversjteta re]anskagwL vQ bUdin' grad'*.
- [12]. Миовски, Мито. (1974). *Лексиката во текстовите на Јоаким Крчовски (магистерски труд во ракопис)*. Скопје.
- [13]. Поленаковиќ, Харалампие. (1973). *Никулците на новата македонска книжевност*. Скопје.
- [14]. Поленаковиќ, Харалампие. (1969). *Страници од македонската книжевност*. Скопје.
- [15]. Спасов, Људмил. (2006). *Избрани поглавја од историјата на македонскиот писмен јазик (бојата на јазикот) втор дел*. Скопје.